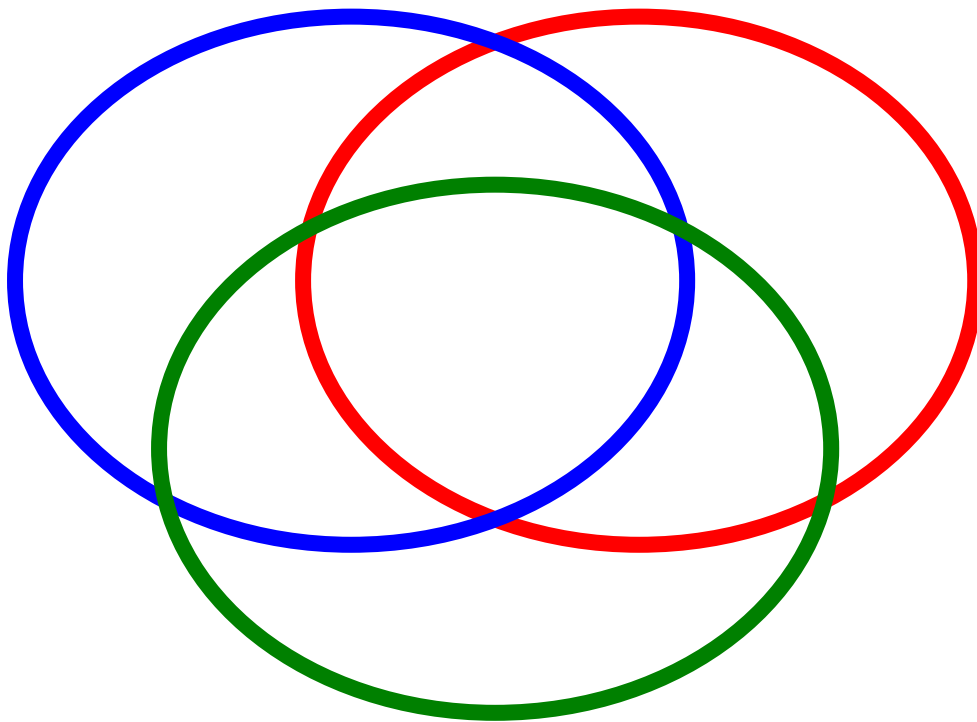

Utbildning för Hållbar Utveckling vid Uppsala universitet

Slutrapport från
Arbetsgruppen för utbildning för hållbar utveckling

”Everything depends on our consciousness, on our approach to these problems. However, nobody thinks, that he is just the person, whose behaviour has to change”.

Paul McCartney

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	Bakgrund	1
2.	Arbetsgruppen och dess uppdrag	3
3.	Begreppen Hållbar utveckling och Utbildning för hållbar utveckling.	4
4.	Inventering av nuläge – utbildning och forskningsanknytning	7
5.	Inventering av nuläge – kompetensutveckling	12
6.	Förslag: Utbildning på grundläggande och avancerad nivå	14
7.	Förslag: Kompetensutveckling för universitetslärare	19
8.	Förslag: Central handlingsplan för UHU	21
9.	Förslag: Ledningsgrupp för utbildning för hållbar utveckling	22
10.	Sammanfattning av förslagen	25

Bilagor:

1. Regeringen om Utbildning för hållbar utveckling – sammanställning.
2. Tillsättande av arbetsgrupp för Utbildning för hållbar utveckling – Rektors beslut.
3. Definitioner och övergripande mål från Baltic21-överenskommelsen gällande Hållbar utveckling och Utbildning för hållbar utveckling – sammanställning.
4. Kurser innehållande Utbildning för hållbar utveckling (2005-06) – sammanställning.
5. Förslag till organisering av en kompetensutvecklingskurs: Utbildning för hållbar utveckling för universitetslärare.
6. Handlingsplan för utbildning för hållbar utveckling år 2006-2009, ett exempel.
7. Lästips och länkar: Utbildning för hållbar utveckling.

Till rektor

Utbildning för hållbar utveckling vid Uppsala universitet

1. Bakgrund

Ur "Agenda 21 kap 38"

"De [elever/studenterna] behöver träna sig att se alternativa framtidsbilder, hur man kan diskutera och rättfärdiga val mellan olika bilder och planera för att uppnå det man väljer samt delta i samhällslivet för att se resultatet av valen. Detta är färdigheter som är grunden för gott medborgarskap och gör utbildning för hållbarhet till en del av processen att skapa en välinformerad, medveten och aktiv befolkning. På detta sätt kan utbildning om hållbarhet bidra till utbildning för demokrati och fred."

I budgetpropositionen för budgetåret 2006 aviserades ett nytt tillägg i Högskolelagen, 1 kap, 5 §, med följande formulering:

"Högskolorna skall i sin verksamhet främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa."

Den nya lagtexten trädde ikraft 1 februari 2006 och medför nya perspektiv och åtaganden för lärosätena. För att nå en hållbar utveckling i samhället så måste även universitetens verksamhet – inklusive utbildningen – främja hållbar utveckling. Det betyder att alla utbildningar måste ses över så att ekonomiska, sociala och miljömässiga aspekter vägs in. Huvudbudskapet är att det inte längre går att se universitetsämnen isolerade från ett sammanhang. För att kunna hantera framtida miljö och utvecklingsproblem så behöver man se över ämnesgränserna och tillämpa ett systemtänkande där tid och rum sätts i nya perspektiv. (En bakgrund till och summering av regeringens förarbeten till lagändringen återfinns i **bilaga 1**.)

Lagändringen innebär också att uppdraget att främja hållbar utveckling jämföras med uppdraget att främja "jämförighet mellan kvinnor och män" och "förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden" samt uppdraget att "bredda rekryteringen till högskolan". Tillägget i högskolelagen medför också att aspekten utbildning för hållbar utveckling kommer att ingå i Högskoleverkets utvärderingar framöver. Ett konkret exempel på detta är den om tre år aviserade uppföljningen av civilingenjörsutbildningarnas kvalitet med avseende på hållbar utveckling.

Det nu aktuella tillägget i högskolelagen angående utbildning för hållbar utveckling är ett resultat av en längre tids nationellt och även internationellt arbete där Sverige har varit och är

drivande. Ambitionen från Sveriges regering är att vara ett föregångsland inom utbildning för hållbar utveckling. Sverige har också undertecknat eller anslutit sig till en rad internationella överenskommelser angående utbildning för hållbar utveckling. Några av de viktigaste är:

Agenda 21 – ett globalt handlingsprogram för hållbar utveckling, som antogs vid FNs konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992. Handlingsplanen innebär att människor och organisationer på alla nivåer i samhället ändrar de vanor och beteenden som skadar miljön.

Baltic 21 Education – ett regionalt Agenda 21-samarbete mellan länderna runt Östersjön. Överenskommelsen från januari 2002 innebär bland annat att hållbar utveckling bör skrivas in i alla styrdokument: skollag, högskolelag, förordningar, läroplaner och kursplaner.

Johannesburg-toppmötet om hållbar utveckling – ett FN-toppmöte i september 2002 om hållbar utveckling, tio år efter Rio-konferensen. Det slog fast att all utveckling måste vara hållbar och att ekonomiska, sociala och miljömässiga aspekter måste integreras.

Nordiska ministerrådets seminarium – ett seminarium i juni 2003 i Karlskrona med bland andra nordiska utbildningsministrar. Resulterade i den så kallade Karlskronarapporten om hur hållbar utveckling skall integreras i högre utbildning. Här fastslogs att ”utbildning för hållbar utveckling ska baseras på en integrering av ekonomisk, social och miljömässig utveckling”.

UNECEs handlingsplan för utbildning för hållbar utveckling – ett ministermöte i Vilnius i mars 2005 där miljö- och utbildningsministrar från Europa, Nordamerika och Centralasien antog en strategi och en genomförandeplan för utbildning för hållbar utveckling. Strategin uttrycker att utbildning för hållbar utveckling stärker och utvecklar kapaciteten hos individer, olika samhällsgrupper och länder att göra sådana val som gynnar hållbar utveckling.

Decenniet för utbildning för hållbar utveckling – FN:s generalförsamling har proklamerat perioden 2005–2014 som ett årtionde för utbildning för hållbar utveckling. Syftet är att medlemsländernas regeringar ska arbeta för att hållbar utveckling ska integreras i utbildningspolitiken och få genomslag på alla utbildningsnivåer.

Den nya svenska politiken för global utveckling (prop. 2002/03:122), vilken antogs av riksdagen i december 2003, har som övergripande mål att bidra till en rättvis och hållbar utveckling och att ansvaret för detta ligger på alla politikområden (inkl utbildningspolitiken).

Därtill kan nämnas att Uppsala universitet redan under 1990-talet undertecknade **Copernicus-avtalet** (the Copernicus Charter). Det innebär bland annat ett åtagande att ”...förespråka bland lärare, studenter och i samhället i stort ett hållbart konsumtionsmönster och en ekologisk livsstil samt skapa program för att utveckla kapaciteten hos den akademiska personalen att lära ut miljökompetens” samt att ”...uppmuntra tvärvetenskap och samarbetsutbildning och forskningsprogram rörande hållbar utveckling”. (En länk till Copernicus-avtalet återfinns bland lästips och länkar i **bilaga 7**.)

Ovan nämnda åtaganden och direktiv innebär krav på förändringar, utvecklingsarbete och omfattande utbildningsinsatser. Men införandet av utbildning för hållbar utveckling i univer-

sitetets verksamhet innebär också möjligheter. Möjligheter att ta till vara den kompetens och den kunskap som redan tidigare utvecklats och som är relevant för perspektivet hållbar utveckling. Möjligheter att, med hjälp av ytterligare ett perspektiv, stimulera tvärvetenskapligt samarbete mellan forskare, lärare och studenter. Men även möjligheter att med nya frågeställningar och pedagogiska metoder stärka utbildningens kvalitet avseende utvecklandet av studenternas förmåga till analys och kritiskt tänkande.

2. Arbetsgruppen och dess uppdrag

Mot bakgrund av ovanstående beslutade rektor 2005-10-18 inrätta en arbetsgrupp för att utreda kommande insatser för utveckling och implementering av utbildning för hållbar utveckling i universitetets grundutbildning och fortbildning. Utredningen skulle ha fokus på såväl ämnesmässiga som didaktiska frågor och knyta an till förändringsarbetet i och med Bologna-processen, där ”perspektivet hållbar utveckling (bör) få hög prioritet”. (jfr **bilaga 2**)

Till ordförande i arbetsgruppen utsåg rektor prof. **Kristina Edström**, rektorsråd för grundutbildning, och till sekreterare projektledare **Jöran Rehn** (UPI).

I övrigt har gruppen bestått av:

Kjell Haraldsson, univ.lekt. Kulturgeografiska inst – utsedd av Omr.nämnden f Hum-Sam
Lars-Åke Persson, prof. Inst f kvinnors o barns hälsa – utsedd av Omr.nämnden f Med-Farm
Björn Gembert, utb.led Områdeskansliet f Tekn-Nat – utsedd av Omr.nämnden för Tekn-Nat
Valdy Lindhe, univ.lekt Inst f lärarutbildning – utsedd av Utbildningsvetenskaplig fakultet
Malin Christensson, studierektor Cemus – utsedd av Cemus (t o m jan 2006)
Matilda Hald, studierektor Cemus – utsedd av Cemus (fr o m februari 2006)
Kristina Persdotter, studerande – utsedd av studentkårerna
Gunilla Pettersson, miljöchef Byggnadsavdelningen – utsedd av rektor.

Av rektors beslut framgår att det är ”viktigt för Uppsala universitet att vara delaktigt i den internationella och nationella dialogen kring utbildning för hållbar utveckling” men också att ”för utvecklingen av innehållet för lärandet inom detta område måste de lokala förutsättningarna för den konkreta uttolkningen och utvecklingen kartläggas och diskuteras”. Vidare framhålls att universitetets lärare behöver kompetens anpassad till respektive ämnesområde och studentgrupp för att inkludera aspekter av hållbar utveckling i grundutbildningen samt att ”forskning som utvecklas vid universitetet ska vara basen för utbildningen”. Således fick arbetsgruppens i uppdrag av rektor att:

- lämna förslag på en beskrivning av begreppet hållbar utveckling och dess innehåll i ett utbildningsperspektiv utifrån universitetets förutsättningar,
- utarbeta förslag till grunderna för en fempoängskurs i hållbar utveckling med antagningskravet grundläggande behörighet,
- utarbeta förslag till en kurs/kurser för universitetets lärarkår med tonvikten lagd på didaktisk utveckling (urval, innehåll och arbetsformer) inom området hållbar utveckling, anpassad till olika ämnesområden,
- föreslå hur det framtida arbetet inom utbildning för hållbar utveckling ska utformas över vetenskapsområdesgränserna samt inom olika utbildningsprogram och ämnesområden.

Arbetsgruppen har sedan november 2005 haft sju sammanträden och däremellan har ledamöter haft överläggningar med referenspersoner/motsv bland de grupperingar man representerat. Därutöver deltog tre av arbetsgruppens ledamöter (Björn Gembert, Matilda Hald, Jöran Rehn) i konferensen Utbildning för hållbar utveckling i Lund 30-31 mars. Ordförande har också, tillsammans med Kjell Haraldsson och Matilda Hald, medverkat i ett halvdagsmöte med representant för Sveriges Ekodemiker.

Följande personer har vid något tillfälle varit adjungerade till arbetsgruppens möten:
Karolina Andersson, miljösamordnare, Byggnadsavdelningen
Ingrid Karlsson, föreståndare Kollegiet för utvecklingsstudier
Annika Lindé, jämställdhetshandläggare, Universitetsledningens kansli
Daniel Mossberg, kurssamordnare, Cemus
Leif Östman, prof i didaktik, Inst f lärarutbildning

Bland andra inom universitetet som bidragit i arbetet kan nämnas:
Karin Apelgren, chef UPI
Lars Rydén, föreståndare Baltic University Programme
Staffan Westerlund, prof i miljö rätt, Juridiska inst.
Boel Åström, forskningssekreterare, Områdeskansliet f Tekn-Nat

3. Begreppen Hållbar utveckling och Utbildning för hållbar utveckling.

Begreppen hållbar utveckling och utbildning för hållbar utveckling har sitt ursprung i miljö-tänkande och miljöundervisning. De nya begreppen innebär att synen på miljöproblem och miljöundervisning har vidgats till att omfatta inte bara de ekologiska aspekterna utan även ekonomiska och sociala perspektiv på samhällsutvecklingen.

Från miljöundervisning till undervisning för hållbar utveckling.

Miljöundervisning växte fram under 1960- och 1970-talet. Då sågs miljöproblemen som teknologiska och vetenskapliga frågor som kunde lösas med hjälp av forskning och information. Miljöundervisningen var faktabaserad och målet var att eleverna skulle bli väl informerade.

Under 1980-talet skedde en förändring – man insåg att enbart information inte förändrade människors beteenden. För att förändra människors livsstil krävdes ett annat angreppssätt. Målet blev att utveckla normer och värderingar för miljövänliga levnadsvanor. Miljöundervisningen blev normerande.

Som ett av resultaten vid det stora världsmötet om miljö i Rio de Janeiro 1992 förändrades begreppet miljöundervisning till **undervisning för hållbar utveckling**. I fokus stod frågor kring miljö, samhälle och ekonomi samt hur människornas förmåga att lösa miljö- och resursproblem skulle kunna förbättras. Begreppet blev därmed mycket bredare och omfattade alla sektorer av samhället.

Förändringen av fokus under decennierna sammanfattas av Sandell m fl (2003, s139)¹ i följande diagram:

<i>Miljöundervisnings-tradition</i>	Faktabaserad miljöundervisning	Normerande miljöundervisning	Undervisning om hållbar utveckling
<i>Perspektiv på miljö-problematiken</i>	Miljöproblemen är vetenskapliga kunskapsproblem som löses genom forskning och information	Miljöproblemen är värdefrågor som kan lösas genom att människors miljömoral påverkas	Miljöproblemen är politiska frågor som behandlas i en demokratisk process
<i>Miljöproble-mens grund</i>	En oönskad konsekvens av samhällets produktion och resursutnyttjande	En konflikt mellan samhället och naturens lagar	Konflikter mellan olika mänskliga målsättningar
<i>Syn på viktiga agenter</i>	Naturvetenskapliga experter är rådgivare	Experter från olika discipliner är rådgivare, även i värdefrågor	Alla människor ses som likvärdiga när det gäller värdefrågors avgörande
<i>Miljöåtgärders mål</i>	Säkra produktion och levnadsstandard	Överlevnad och hälsa	Ökad livskvalité, även för kommande generationer
<i>Människans relation till naturen</i>	Människan skild från naturen, naturen bör kontrolleras	Människan är en del av naturen, människan bör anpassa sig till naturens lagar	Människan och naturen i föränderlig växelverkan

Miljöundervisningens lokala perspektiv har i undervisning för hållbar utveckling utvecklats till ett såväl lokalt som regionalt och globalt perspektiv. Utvecklingen har även gått från ett renodlat ämnesperspektiv (företrädesvis naturvetenskapligt) till ett tvärvetenskapligt perspektiv med etiska och estetiska aspekter. Genom att också demokratifrågorna står i fokus blir även aktivt medverkande och ansvarsfrågor viktiga. Förmågan att kritiskt värdera olika alternativ utifrån ekonomiska, sociala, kulturella och ekologiska perspektiv är av central betydelse.

Definitioner och begrepp

Enligt Bruntlandkommissionen definieras **hållbar utveckling** som ”**en utveckling som tillfredställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov**”. Den bärande principen är att ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden och processer är integrerade med varandra, och en hållbar utveckling måste ta hänsyn till och bygga på dessa tre grundpelare gemensamt. Långsiktigt hushållande med naturresurser, demokratiska styrelseformer, respekt för mänskliga rättigheter, social rättvisa och jämlikhet är alla exempel på förutsättningar för en hållbar utveckling. Hållbar utveckling handlar om gemensamt ansvar och solidaritet mellan generationer, mellan män och kvinnor och mellan folkgrupper och länder. Vår livsstil och politik påverkar och påverkas av andra. Sverige har inte bara ett ansvar för att bidra till en rättvis och hållbar värld, utan också ett

¹ Sandell, Klas, Öhman, Johan, Östman, Leif (2003). Miljödidaktik. Naturen, skolan och demokratin. Lund: Studentlitteratur.

självlärt eget intresse av det. Övergripande mål för arbetet med hållbar utveckling har formulerats bland annat i Baltic 21 E (se **bilaga 3**).

För att kunna hantera de utmaningar mänskligheten står inför krävs utbildning. Det är av avgörande betydelse att människor förstår vad som pågår omkring dem och vad man kan göra åt de problem som kan uppstå till följd av vår livsstil. Människor lever i en allt mer globaliserad värld som skapar ett ömsesidigt beroende, därför är det också viktigt att den enskilda människan förstår hur hon som samhällsmedborgare och konsument påverkar andra medmänniskor.

I Baltic 21E – liksom i flera andra internationella överenskommelser – framhålls utbildning för hållbar utveckling som den kanske allra viktigaste insatsen för att främja en hållbar utveckling. Utbildning för hållbar utveckling förutsätter att de ekologiska, ekonomiska och sociala perspektiven integreras i frågeställningar och problemlösningar. Men utbildning för hållbar utveckling måste samtidigt ta hänsyn till lokala, nationella, regionala och globala förhållanden och kan därför lägga olika stor vikt vid de tre aspekterna. En entydig definition är därför svår att formulera. I Baltic 21 E finns en mer övergripande definition samt de övergripande mål som fastlagts för bland annat högre utbildning (se **bilaga 3**).

I betänkandet *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104) lyfts några karaktärsdrag särskilt fram för att beskriva vad som menas med utbildning för hållbar utveckling:

- Många och mångsidiga belysningar av ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden och förlopp behandlas integrerat med stöd av ämnesövergripande arbetssätt.
- Målkonflikter och synergier mellan olika intressen och behov klarläggs.
- Innehållet spänner över lång sikt från dåtid till framtid och från det globala till det lokala.
- Demokratiska arbetssätt används så att de lärande har inflytande över utbildningens form och innehåll.
- Lärandet är verklighetsbaserat med nära och täta kontakter med natur och samhälle.
- Lärandet inriktas mot problemlösning, stimulerar till kritiskt tänkande och handlingsberedskap.
- Utbildningens process och produkt är båda viktiga.

När begreppet utbildning för hållbar utveckling först började användas handlade det i allmänhet om kurser med rötter i miljökunskap/naturvetenskap. Sedan dess har tendensen varit att mer och mer har inkluderats i begreppet, vilket ibland resulterat i en ”urvattning”. **Arbetsgruppen har därför valt att försöka begränsa och samtidigt stärka begreppet utbildning för hållbar utveckling genom att betona kravet på tvärvetenskap och integrering av de miljömässiga(ekologiska), ekonomiska och sociala perspektiven.** Det synsättet ligger till grund för de tankar och förslag som redovisas i denna rapport. Utifrån detta synsätt menar arbetsgruppen att det är möjligt att främja studenternas kritiska tänkande och den förståelse av olika perspektiv, angreppssätt och värderingar som de behöver för att förstå världen.

Uppsala universitet är ett brett universitet med en verksamhet som spänner över flera fakulteter och ämnesområden. Kompetens och avancerad utbildning inom alla de tre perspektiven

som ingår i begreppet hållbar utveckling finns väl representerade vid Uppsala universitet inom de tre vetenskapsområdena och vid den utbildningsvetenskapliga fakulteten. Vid flera olika fakulteter bedrivs både grundutbildning och forskning som helt eller delvis har relevans för hållbar utveckling – både som perspektiv och innehåll. Med närheten till Sveriges lantbruksuniversitet finns ytterligare möjligheter till tvärvetenskapliga, gemensamma satsningar, som t ex Cemus. Uppsala universitets förutsättningar är därför goda att kunna genomföra en grundutbildning som inkluderar utbildning för hållbar utveckling, även om det initialt kommer att krävas utvecklingsarbete och förstärkning av tvärvetenskaplig samarbeten och arbetsätt.

4. Inventering av nuläge – utbildning och forskningsanknytning

Miljö- och utvecklingsfrågor och hållbar utveckling kan redan idag studeras inom många program och vid ett stort antal kurser vid Uppsala universitet, såväl inom det teknisk-naturvetenskapliga området som inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga. Vid universitetet finns också två tvärvetenskapliga centra som arbetar med miljö- och utvecklingsfrågor: Centrum för miljö- och utvecklingsstudier (Cemus) och Baltic University Programme (Östersjöuniversitetet, BUP).

Centrum för miljö- och utvecklingsstudier

Centrum för miljö- och utvecklingsstudier i Uppsala (Cemus) är en gemensam inrättning vid Uppsala universitet och Sveriges lantbruksuniversitet. Cemus tillkom genom ett studentinitiativ och har sedan mitten av 1990-talet bedrivit kursverksamhet vilken kan karaktäriseras som 'utbildning för hållbar utveckling' – både till innehåll och form. I samarbete mellan studenter, forskare och lärare från Uppsalas båda universitet bedrivs universitetsutbildning om miljöfrågor, utvecklingsfrågor och andra globala framtidsfrågor. Kurserna fungerar som komplement till universitetens specialiserade utbildningar och kursutbudet utvecklas kontinuerligt efter den aktuella samhällsdebatten och studenternas efterfrågan. Totalt har närmare 3000 grundutbildningsstudenter examinerats från någon av de 13 olika fem- och tiopoängskurser som hittills givits vid Cemus.

Utöver kursverksamheten utgör Cemus en resursbas och en levande mötesplats främst för studenter, men också för universitetens lärare och forskare samt organisationer och allmänhet med intresse för frågor kring hållbar utveckling. Sedan några år tillbaka finns även en tvärvetenskaplig forskarskola i miljö- och utvecklingsstudier vid Cemus. Cemus forskarskola (Cefo) ger kurser på doktorandnivå och erbjuder tvärvetenskapliga doktorandseminarier för doktorander vid de två universiteten.

Cemus har målsättningen att bidra till fördjupad kunskap och förståelse för världens överlevnadsfrågor och verksamheten har en genomgående strävan efter en mer långsiktigt hållbar samhällsutveckling. Detta fordrar nytänkande utbildning med tvärvetenskapliga angreppssätt och Cemus arbetsmetoder har visat sig väl lämpade för utbildning för hållbar utveckling. De tankar och idéer som låg till grund för utvecklandet av Cemus och som fortfarande utgör verksamhetens pedagogiska grundsyn, har stora likheter med de karaktärsdrag som regeringen i sitt betänkande *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104) anser bör präglade utbildning

för hållbar utveckling. Samtliga sju punkter som presenterats på föregående sida är centrala utgångspunkter i Cemus kursverksamhet.

Kurserna drivs sedan starten av studenter med stöd av lärare och forskare i tvärvetenskapligt sammansatta arbetsgrupper. Organisationen liksom kursverksamheten har den uttalade ambitionen att göra studenter delaktiga i utformningen av utbildningen. Studenter, lärare och forskare bidrar alla på ett värdefullt och unikt sätt med sina respektive perspektiv till en gemensam lärandeprocess, vilket är särskilt angeläget givet miljö- och utvecklingsproblemens ämnesövergripande och värderingsmässiga karaktär. Cemus sätt att förmedla kunskap stimulerar till kritiskt tänkande, ansvarstagande och engagemang.

Mer om Cemus och dess verksamhet återfinns här: <http://www.cemus.uu.se/>

Baltic University Programme

Baltic University Programme (BUP) bildades 1991 i samband med omvälvningarna i Östeuropa. Då öppnades nya möjligheter till kontakt och kunskapsutbyte mellan studenter och universitet. Idag formar BUP ett nätverk av forskare, lärare och studenter vid 180 universitet i 14 länder i Östersjöns avrinningsområde. Verksamheten fokuserar frågor om hållbar utveckling i Östersjöregionen och omfattar utbildning, forskning och samarbete med andra aktörer, t ex kommuner och myndigheter. BUP har för närvarande sex utbildningssektorer om hållbarhet, varav fem finns vid Uppsala universitet och SLU. Samordning av verksamheten sker vid ett sekretariat vid Uppsala universitet.

Mer konkret ger BUP universitetskurser och producerar studiematerial som översätts till regionala språk. Man samarbetar också med TV-stationer och kommuner i regionen och använder mycket modern informationsteknik. Utbildningsverksamheten har vuxit år för år och 2005 deltog drygt 9000 studenter och 340 lärare från de 14 länderna på kurser inom programmet. Varje år arrangeras också konferenser samt fältstudier där cirka 300 studenter får tillfälle att praktiskt tillämpa miljökunskap.

De kurser som ges behandlar hållbar utveckling, hållbar vattenförsörjning, hållbar stadsbyggnad m m och ges vid de medverkande universiteten i regionen, både konventionellt och med hjälp av audio- video och datakonferenser samt TV.

Mer om BUP och dess verksamhet återfinns här: <http://www.balticuniv.uu.se/>

Kollegiet för utvecklingsstudier

Vid sidan av dessa två centrumbildningar finns också Kollegiet för utvecklingsstudier inom universitetet. Kollegiet är en portal gentemot det omgivande samhällets enskilda organisationer, företag och myndigheter när det gäller internationellt samarbete kring utvecklings- och biståndsfrågor och stöds ekonomiskt till lika delar av Sida och Uppsala universitet. Syftet är att synliggöra universitetet och visa på universitetets kompetens inom områden av betydelse för utvecklingen i utvecklingsländer – inklusive utbildning för hållbar utveckling – och för samarbete med forskare, lärare och enskilda organisationer i sådana länder.

Den viktigaste praktiska verksamheten består dels av konferenser, seminarier och andra mötestillfällen där både akademiker och praktiker ingår, dels av inomakademiska arrangemang.

Ofta är arrangemangen av särskilt stort intresse för forskare doktorander och studenter inom samhällsvetenskap och humaniora, men det är en målsättning att problemen som tas upp skall vara av intresse för anställda och studenter inom alla universitetets vetenskapsområden. Kollegiet tar emot förfrågningar och idéer till samarbete och slussar dessa vidare till institutioner/personer inom universitetet. Omvänt bistår Kollegiet institutioner och enskilda inom universitetet med kontakter utanför universitetet. Kollegiet bedriver också ett forskningsstödjande arbete genom att:

- stimulera och stödja utbildning och forskning vid Uppsala universitet med anknytning till utvecklingsrelaterade frågor,
- främja forskares och studenter anknytning till den aktuella internationella diskussionen i utvecklingsrelaterade frågor,
- underlätta för uppsalaforskare att hitta uppdragsgivare i det praktiska utvecklingssamarbetet för policystudier och andra uppdrag inom sina respektive kompetensområden,
- göra utvecklingsrelaterad och internationellt utblickande forskning till en integrerad del av Uppsala universitets profil.

Mer om Kollegiet och dess verksamhet återfinns här: <http://www.kus.uu.se/>

En arbetsgrupp vid teknisk-naturvetenskapliga fakulteten har i dagarna på rektors uppdrag tagit fram ett förslag på hur Cemus, BUP och Kollegiet för utvecklingsstudier (KUS) tillsammans ska bilda en ny sammanhållen enhet med arbetsnamnet Uppsala Centrum för hållbar samhällsutveckling (UCSD).

Befintligt kursutbud och pågående utvecklingsarbeten

Som nämnts ovan finns det redan idag vid universitetet utvecklade kurser som mer eller mindre behandlar frågor om hållbar utveckling. Flertalet är kurser som tar sin utgångspunkt i miljöaspekter men vissa nyare kurser fokuserar på hållbar utveckling och dess integrerade perspektiv. Bland dessa kan nämnas de kurser som ges av Cemus (innefattar också kurserna inom Baltic University Programme), teologens Miljöetik samt ett par kurser inom kulturanthropologi och etnologi.

Även inom vissa utbildningsprogram har kurser för utbildning för hållbar utveckling utvecklats och infogats (som valbara kurser). Det gäller exempelvis Lärarprogrammet som inom ramen för ett UNESCO-projekt utvecklat dels ett obligatoriskt inslag i den obligatoriska första terminen, dels en valbar 5-poängskurs "Hållbar utveckling i skolan" som givits inom programmens gemensamma del. Inom ett annat program som leder till yrkesexamen, juristprogrammet, har de valbara kurserna i Miljörätt utvecklats till att idag ha ett brett, integrerat perspektiv på hållbar utveckling.

För att få en aktuell nulägesbeskrivning av universitetets utbud av kurser innehållande det integrerade perspektivet hållbar utveckling har arbetsgruppen låtit Cemus göra en kartläggning under vårterminen 2006. Förteckningen redovisar det planerade utbudet av fristående kurser under läsåret 2006-07 och upptar således inte rena programkurser. Huvudkälla är kurskatalogen och förteckningen har inte gått på remiss så den kan vara ofullständig i någon del. I enlighet med arbetsgruppens synsätt på vad utbildning för hållbar utveckling är – utbildning med tydlig betoning på tvärvetenskap och integrering av de miljömässiga(ekologiska), eko-

nomiska och sociala perspektiven – har kartläggningen sorterat bort de kurser som endast har ett av de tre perspektiven eller som inte har det ekologiska perspektivet med.

Sammanlagt upptar förteckningen 58 kurser varav 18 är klassade som kurser ”uppbyggda utifrån en central frågeställning kring ekologisk, ekonomisk eller social hållbar utveckling och som integrerar samtliga tre dimensioner vilket kan ses som ett utgångsläge för det fortsatta arbete”. Övriga kurser klassas som kurser med stora inslag av hållbar utveckling där den gemensamma nämnaren är det miljömässiga perspektivet. En av universitetets målsättningar för det fortsatta arbetet med att implementera utbildning för hållbar utveckling i grundutbildningen måste vara att utöka antalet kurser i sagda förteckning.

I förteckningen omnämns också några utbildningsprogram som ”Utbildningsprogram med möjlighet till fördjupning i hållbar utveckling”. De flesta utbildningsprogram ger studenter visst utrymme att välja fristående kurser, men dessa program har bedömts erbjuda särskild möjlighet till fördjupning eller profil inom området hållbar utveckling.

I **bilaga 4** återfinns förteckningen över kurser innehållande utbildning för hållbar utveckling vid Uppsala universitet med introduktion och förklaringar.

Bologna-processen och utbildning för hållbar utveckling

Med den Europa-anpassning som idag sker av grundutbildningen i Sverige och vid Uppsala universitet utvecklas nya utbildningsprogram samtidigt som befintliga program ses över för att anpassas till kraven för kandidat-, magister- eller masterexamina. I detta arbete ingår också att se över alla utbildnings- och kursplaner för att formulera mål som förväntade studieresultat där både kunskaps- och färdighetsmål lyfts fram tydligare än i dag. Vidare ingår att utbildningarna ska göra studenterna ”anställningsbara”. I att vara ”anställningsbar” ingår redan idag bland annat kunskap om hållbar utveckling att döma av efterfrågan bland företag, myndigheter och organisationer. Bologna-arbetet kommer att pågå intensivt under 2006 eftersom de nya (omformade) utbildningarna skall starta hösten 2007. Det är arbetsgruppens mening att i detta arbete bör också perspektivet hållbar utveckling beaktas och lyftas fram tydligt i de kurser och kursplaner där detta perspektiv ingår. För vissa utbildningsprogram (civilingenjörer och högskoleingenjörer) ingår redan ett krav på hållbar utveckling i examensbeskrivningarna.

Ett exempel på att hållbarhetsbegreppet kommer tydligare in i utbildningsplaner är det nya program i Samhällsplanering som utvecklas. Parallellt med denna arbetsgrupps arbete utvecklas också under vårterminen 2006 ett förslag till ett masterprogram i hållbar utveckling, 80 poäng, i ett samarbete mellan Uppsala universitet och SLU. Initiativet kommer från de två rektorerna och förslaget har arbetats fram av en grupp bestående av representanter från teknisk-naturvetenskaplig och samhällsvetenskaplig fakultet samt CEMUS och SLU.

Forskningsanknytning

Uppsala universitet har en forskningsbredd som väl kan anknytas till olika former av utbildning för hållbar utveckling. Ur ett utbildningsperspektiv innebär detta att de kurser i grundutbildningen som har det integrerade hållbarhetsperspektivet kan få tillgång till kvalificerade forskare som, tillsammans i lärarlag, formulerar kursmål och undervisning för det integrerade perspektivet.

Inom det teknisk-naturvetenskapliga området finns kunskap om naturresursers bildande, spridning och utnyttjande. Det finns kunskap om miljöfrågor och miljörestriktioner ur biologisk, geovetenskaplig, kemisk, fysisk och teknisk synvinkel och därför en kunskap om det naturvetenskapliga och ekologiska ramverk som möjliggör en framtid för kommande generationer. I Uppsala universitets strategiska forskningsprofiler finns också tvärvetenskapliga perspektiv som har bäring på vår framtida överlevnad, som t ex energi- och miljöprofilen och biologisk mångfald och evolutionsbiologi.

Jämte detta finns en gedigen kompetens inom det samhällsvetenskapliga området. Kunskap om samhällets omvandlingsprocesser ur olika sociala och ekonomiska hållbarhetsperspektiv och analyser av hur och varför omvärlden förändras. Dessa frågor kan undersökas på olika nivåer och vid Uppsala universitet finns forskning på såväl global som på regional och lokal nivå. Globalisering och internationella perspektiv som har relevans för en hållbar utveckling finns representerat i forskningsportföljen. De företags- och nationalekonomiska forskningsområdena är representerade vid Uppsala universitet lika väl som etisk och miljöjuridisk forskning. Nämnas kan också statsvetenskaplig forskning som bland annat "Governance för hållbar utveckling". Även inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga områdena har Uppsala universitet identifierat strategiska forskningsprofiler. Det är forskning om fred, demokrati och mänskliga rättigheter liksom välfärdsforskning och forskning om olika sociala frågeställningar – alla mycket relevanta för utbildning för hållbar utveckling.

Inom vetenskapsområdet medicin och farmaci finns forskning inom flera områden som bidrar till forskningsanknytning för hållbar utveckling. Några exempel inom internationell hälsa är pågående forskningsprojekt med interventioner som avser att förebygga undernäring hos kvinnor och barn, befolkningsbaserade interventioner för förbättrad neonatal överlevnad, men även omfattande projekt som kartlägger hälsokonsekvenserna av arsenikförekomsten i brunnsvatten i Sydasiens och strategier för alternativ och säker dricksvattenförsörjning. Ett annat område är forskningen inom Centre for Public Health in Humanitarian Assistance (PHHA) som är ett multidisciplinärt centrum (nätverk i medicin, ekonomi, freds- och konfliktforskning, antropologi, psykiatri m m) för katastrofstudier och människors utsatthet vid katastrofer. Ytterligare viktiga forskningsområden är arbets- och miljömedicin, samhällsmedicin och samhällsfarmaci. Dessa områden är tvärvetenskapliga och tar upp sociala, fysiska, kemiska, psykosociala faktorer samt arbetets och arbetsmiljöns betydelse för hälsa och ohälsa.

Ett viktigt forskningsområde för Uppsala universitet är det didaktiska området. Lika väl som man talar om ett hållbart samhälle går det att tala om ett hållbart lärande – det livslånga lärandet. Den didaktiska forskningen kring undervisning och lärande för hållbar utveckling som bedrivs inom forskargruppen SMED (Studies of Meaning-making in Educational Discourses) är tvärvetenskaplig till sin karaktär samt inbegriper såväl historiska studier som analyser av individers lärande och socialisationsprocesser. Forskningen belyser både de kognitiva och de miljömoraliska dimensionerna inom utbildning för hållbar utveckling. Exempelvis inom ett pågående projekt är syftet att, utifrån miljödidaktiska, miljöetiska och miljöhistoriska angreppssätt, dels skapa en kvalitativt grundad kategorisering av naturmötesrelaterade praktiker i skolan och i samhället i övrigt, dels att analysera lärandet av kunskap och miljömoral i de kvalitativt skilda praktiker som har identifierats.

En övergripande ambition med den didaktiska forskningen är att utveckla angreppssätt där analyser av människors kommunikation och handlingar kan användas för att belysa dels hur tidigare erfarenheter inbegrips och transformeras i möten med omgivningen, dels vilken betydelse som mötet med omgivningen har för denna transformeringsprocess. För att kunna skapa kunskap om betydelsen av det komplicerade samspelet mellan tidigare erfarenheter och undervisningens specifika omständigheter för individens lärande studeras både lärandets process och innehåll. De omständigheter som särskilt uppmärksammas i forskningen är lärarens undervisningssätt, utbildningens styrningsformer samt de sociala normer som utvecklas inom en verksamhet.

Eftersom den miljömoraliska aspekten inom utbildning för hållbar utveckling är ett underbeforskat område, både nationellt och internationellt, har forskningen särskilt inriktats mot att dels skapa en förståelse för när – i vilka situationer – och på vilket sätt som normer, moral respektive etik kommer in i utbildningssammanhang, dels producera kunskap om betydelsen av såväl erfarenheter som specifika möten och praktiker vad gäller lärande av moral.

Det kan också nämnas att nationella utvärderingar/kartläggningar har gjorts för att försöka skapa en bild över miljöundervisningens situation och karaktär i svensk skola. Vid ILU har även flera forskningsbaserade utvecklingsprojekt genomförts de senaste åren, både inom Uppsala universitet liksom regionalt och nationellt.

5. Inventering av nuläge – kompetensutveckling

Vid Uppsala universitet finns personal med både kunnande och lång erfarenhet av utvecklingsarbete, fortbildning och kompetensutveckling. Detta gäller särskilt vid det flertal olika enheter/motsv som sedan länge bedriver fortbildning och kompetensutveckling inom universitetet. Det handlar dels om kompetensutveckling ämnad för universitetets egen personal, dels om fortbildning och kompetensutveckling riktad till yrkesverksamma inom andra sektorer av samhället. Nedan följer en kortfattad genomgång av de största verksamheterna inom fortbildning/kompetensutveckling vid universitetet.

Avdelningen för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande (UPI)

UPI tillhör universitetsförvaltningen och består av tre enheter – Pedagogisk utveckling, Uppsala Learning Lab och Mediaservice (f d LMC, upphör 31 dec 2006). Avdelningen har som uppdrag att främja och effektivisera pedagogisk utveckling och användandet av informations- och kommunikationsteknik (IKT) i utbildningen. Arbetet görs i samarbete med lärare, institutioner och andra universitet. Huvuduppgifterna är:

- utbildning av universitetets lärare,
- utveckling av pedagogik,
- utveckling av lärandemiljöer och mötesplatser,
- teknikstöd och produktion av material för undervisning
- erfarenhetsspridning.

UPI:s verksamhet är alltså främst riktad mot universitetets egna anställda, främst undervisande personal. Utbildningen av lärare (och vissa andra kategorier) sker främst genom regel-

bundna kurser samt seminarier. Exempel på kurser är den Pedagogiska grundkursen, Handleddarprogrammet och kursen IT i undervisningen. Pedagogisk utveckling omfattar allt det centrala stöd som ska finnas för kvalitets- och kompetensutvecklingsarbete gällande den pedagogiska verksamheten inom universitetet.

Personalavdelningen/Kompetensforum

Personalavdelningen tillhör också förvaltningen och har ett strategiskt och övergripande ansvar för personal-, arbetsgivar- och arbetsrättsliga frågor, operativt ansvar för personal- och löneadministration samt ett ansvar för att initiera och genomföra utbildnings-, utvecklings- och utredningsinsatser inom områdena karriär- och kompetensutveckling.

Kompetensforum vänder sig till dem, bland universitetets anställda, som vill utveckla sin kompetens inom området ledning och organisationsutveckling. Avdelningen ger regelbundet kurser i ledarskap, kommunikation, språk, ekonomi, arbetsmiljö och data, samt introduktionskurser för nyanställda.

Sekretariatet för kompetensutveckling

Sekretariatet för kompetensutveckling tillhör även de organisatoriskt universitetsförvaltningen men de bedriver i huvudsak en utåtriktad verksamhet. Sekretariatet förmedlar bl a nya forskningsrön som kan omvandlas till praktisk yrkesverksamhet ute i samhället och skapar och samordnar olika fortbildningsprogram och öppna kurser för olika yrkeskategorier i samhället. De åtar sig också direkta uppdrag från företag, myndigheter och organisationer.

Företagsekonomiska institutionen

Företagsekonomiska institutionen har en lång och omfattande erfarenhet av akademisk vidareutbildning. Utbildningarna är i huvudsak av två typer, dels ett längre utbildningsprogram, MBA, dels kortare företagsekonomiska kurser. Målgruppen är företag, myndigheter och organisationer som vill ha skraddarsydda kurser i företagsekonomi för sina anställda.

Institutionen för lärarutbildning/Enheten för kompetensutveckling

Enheten för kompetensutveckling, KU-enheten, är den del av Inst för lärarutbildning och ansvarar för institutionens uppdragsutbildning. Utbildningen utgörs av kompetensutvecklingskurser för skolväsendets personal, främst lärare. KU-enheten kan vara samarbetspartner med såväl en enskild skola som med en hel kommuns skolverksamhet.

Fortbildningsavdelningen för skolans internationalisering

Även Fortbildningsavdelningen för skolans internationalisering återfinns inom Utbildningsvetenskaplig fakultet – dock som en självständig enhet. – och har också den en utåtriktad verksamhet. Fortbildningsavdelningen har riksdagens uppdrag att anordna fortbildning för att främja den svenska skolans internationalisering. Det är alltså skolans personal som är målgrupp för avdelningens uppdragsutbildningar.

Endast de två förstnämnda av dessa enheter arbetar huvudsakligen med kompetensutveckling av universitetets egen personal. UPI är den avdelning som främst bedriver utbildning av universitetets lärarpersonal. Av de kompetensutvecklingsverksamheter som redovisats ovan är det endast arbetsmiljöutbildningen om tangerar området hållbar utveckling. En kompetensutveckling för *utbildning* för hållbar utveckling saknas dock. Otvetydigt finns dock ett växande

behov i samhället av att vidareutbilda t ex planerare, ekonomer, ingenjörer etcetera i hållbar utveckling. Universitet har ett ansvar även för detta i och med lagändringen.

6. Förslag: Utbildning på grundläggande och avancerad nivå

Som redovisats ovan har universitetet såväl i uppdrag som utifrån egna åtaganden att inkludera utbildning för hållbar utveckling i sin grundutbildning och fortbildning. Ytterst är detta framskrivet i Baltic21E och i förarbetena till ändringen i HL, 1 kap, 5 § (se också **bilagorna 1 och 3**). Centralt i båda är att utbildning för hållbar utveckling skall integrera miljömässiga, ekonomiska och sociala perspektiv och att alla studenter genom sin utbildning skall få kompetens att reflektera över hållbar utveckling i sitt framtida liv som samhällsmedborgare och yrkesutövare. Efter lagens ikraftträdande (2006-02-01) har också förslag kommit om införande av krav på kompetens angående hållbar utveckling i målformuleringarna för vissa yrkesexamina.

Det finns flera tänkbara sätt att integrera utbildning för hållbar utveckling i all grundutbildning vid universitetet. Ett är att utforma och ge en obligatorisk kurs i hållbar utveckling och kräva den för examen – oavsett om studenten går ett utbildningsprogram eller kombinerar fristående kurser till en egen utbildning. En sådan kurs skulle vara tvärvetenskaplig men översiktlig och behandla hållbar utveckling både som kunskapsområde och perspektiv (på andra ämnen och frågeställningar).

Ett annat alternativ är att integrera utbildning för hållbar utveckling i befintliga ämnen, kurser och program. Det handlar då främst om att anlägga perspektivet hållbar utveckling på kursernas ämnesinnehåll och att – så långt möjligt – integrera ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter. För att studenterna verkligen skall uppleva och tillägna sig detta integrerade perspektiv krävs att det tydliggörs i såväl kurs- och utbildningsplaner (målformuleringar) som i den verkliga undervisningen.

En tredje möjlighet är att universitetet erbjuder utbildning för hållbar utveckling i form av ett utbud av olika valbara kurser för olika program och ämnesområden. Detta skulle kräva någon form av bedömning och klassificering av kurser som kan anses motsvara de krav som statsmakternas uppdrag innebär.

Man kan naturligtvis också tänka sig olika kombinationer av två eller tre av dessa olika alternativ.

Alternativ 1: Obligatorisk introduktionskurs i hållbar utveckling

Universitetet ger en för alla studenter obligatorisk kurs i hållbar utveckling med förkunskapskrav grundläggande behörighet. Kursen bör vara på 2-5 poäng och integrerat behandla ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter på människans levnadsförutsättningar och samhällsutveckling i lokal, regional och global skala. Genomgången kurs med betyg godkänd skall vara ett krav för att få ut examen (såväl yrkesexamina som generella examina).

Syftet med kursen skall vara att ge studenterna kunskaper om hållbar utveckling och möjligheter att anlägga perspektivet hållbar utveckling på innehåll och frågeställningar i andra kurser.

ser och ämnen. Det övergripande målet skall vara att studenten efter genomgången utbildning skall kunna omvandla teoretiska kunskaper om hållbar utveckling till ett eget förhållningssätt (livsstil) och beslutsfattande i kommande samhälls- och arbetsliv.

Fördelar

- Att kursen är obligatorisk för examen garanterar att samtliga studenter får med sig detta perspektiv från sin utbildning vid universitetet. Utbildningen blir också synliggjord för studenterna och är inte beroende av enstaka eldsjälar till lärare.
- Kursen blir ämnesövergripande och studenterna får tillfälle att bredda sin utbildning och (beroende på upplägg) möta studenter från andra ämnesområden vilket ger ett fruktbart diskussionsklimat och stärker integration och tvärvetenskaplighet.
- Det skulle vara relativt okomplicerat att utforma en sådan kurs. Cemus har redan flera kurser av denna övergripande karaktär som vänder sig till studenter från samtliga studiebakgrunder. Ett exempel är Människan och naturen som läses av ca 100 studenter varje år från vitt skilda vetenskapsdiscipliner. Det finns alltså befintliga kurser och många års erfarenhet att bygga på i utarbetandet av kursen.

Nackdelar

- En introduktionskurs som är gemensam för alla studenter måste bli mycket översiktlig och kan av studenterna upplevas som ”onödig” och irrelevant för den egna studieinriktningen. Om inte studenterna kan styras att läsa kursen i ungefär samma stadium av sin universitetsutbildning kan det också vara svårt att göra den meningsfull för alla deltagare.
- För att perspektivet hållbar utveckling skall få ett mer permanent fäste hos och ”brukas” av studenterna (och inte glömmas bort redan under studietiden) krävs att kursen följs upp i de övriga studierna. Detta kräver i sin tur ett brett engagemang i lärarkåren, vilket kan vara svårt att frammana och att följa upp.
- Om kursen ska vara obligatorisk för att få ut en examen från Uppsala universitet krävs att det skrivs in i examensordningen. För de studenter som läser på ett program måste kursen göras obligatorisk inom programmet (och något annat tas bort). Om inte kursen kan bakas in i eller kombineras med vissa fristående kurser kan icke-programstudenter tvingas förlänga sin utbildning med någras poäng.
- Kravet på genomgången kurs i hållbar utveckling för erhållande av examen löser inte problemet med de studenter som läser vid universitetet utan att ta ut en examen, exempelvis studenter som bara läser en viss kurs eller ett visst ämne, studenter som lätt får arbete utan att helt fullborda sin utbildning eller (äldre) studenter som återkommer för att läsa vissa kurser i fortbildningssyfte.
- Det är på många sätt problematiskt och tungrott att ge en kurs för flera tusen studenter per termin.

Övrig kommentar

Det satsas på bildningskurser vid Uppsala universitet just nu. Brian Palmer har fått uppdraget av rektor att under tre års tid utveckla utbudet av bildningskurser vid universitet och det finns tankar om att bildningskurser om ett visst antal poäng ska vara obligatoriska för examen. Om detta förslag realiserades skulle en grundkurs i hållbar utveckling ha en given plats i det utbudet.

Alternativ 2: Integrering av utbildning för hållbar utveckling i kurser och program

Hållbar utveckling som perspektiv och kunskapsinnehåll integreras i samtliga utbildningsprogram och i tillämpliga kurser. Det betyder i praktiken att målformuleringar relaterade till hållbar utveckling skrivs in i kurs- och utbildningsplaner. Vidare att programmets och kursernas innehåll går igenom för att dels identifiera och (för studenterna) tydliggöra vad som är relevant för perspektivet hållbar utveckling, dels vad som kanske måste utvecklas/anpassas innehållsligt eller didaktiskt för att nå de uppställda målen. Slutligen skall också examinationen ta upp perspektivet hållbar utveckling.

Syftet skall vara att studenterna ska hjälpas och stimuleras att själva sätta samman och utnyttja fakta och perspektiv från olika kurser och ämnesområden. Även för detta alternativ är det övergripande målet att studenten efter genomgången utbildning skall kunna omvandla teoretiska kunskaper om hållbar utveckling till ett eget förhållningssätt (livsstil) och beslutsfattande i kommande samhälls- och arbetsliv.

Fördelar

- När perspektivet hållbar utveckling integreras i befintliga kurser och program knyts det till utbildningens innehåll på ett tydligare sätt än om hållbar utveckling tas upp i en separat kurs. Det möjliggör för studenterna att få direktrelaterad och mer sammanhängande förståelse för sin egen roll i samhällsutvecklingen.
- En integrering av utbildning för hållbar utveckling i (snart sagt) all utbildning säkerställer att varje student i sin utbildning får reflektera över hållbar utveckling utifrån ekologiska, sociala och ekonomiska perspektiv på olika problem och sitt framtida yrkesutövande.
- En integrering i (snart sagt) all utbildning synliggör perspektivet hållbar utveckling även för lärare och forskare inom universitetet, vilket är viktigt för att detta skall genomsyra hela universitetets verksamhet.
- Det finns goda erfarenheter från integreringen av genusperspektiv i utbildningen att dra lärdom av.

Nackdelar

- Det kan vara en lång och tidsödande process att diskutera och arbeta fram inom varje ämne vad som skall definieras som hållbar utveckling som innehåll och perspektiv i de olika kurserna.
- Det kan bli svårt att kontrollera att perspektivet verkligen integreras i praktiken (- kan dock knytas till studenternas utvärderingar av respektive kurs).
- Kvaliteten kommer att vara avhängig de olika lärarnas engagemang för och kunskap om perspektivet hållbar utveckling.

Övrig kommentar

En viktig utgångspunkt för denna modell är att utbildning för hållbar utveckling inte skall "pressas" in i kurser och ämnen som något adderat. Istället skall den utvecklas genom att det som redan finns och görs i olika ämnesområden/kurser/program – och har relevans för hållbar utveckling – identifieras och tydliggörs för de undervisande lärarna (och i nästa led för studenterna).

Alternativ 3: Valbara kurser

Oavsett vilket av ovanstående alternativ som används för att ge studenterna utbildning för hållbar utveckling bör en kompletterande åtgärd vara att därutöver erbjuda en eller flera valbara kurser i hållbar utveckling inom samtliga utbildningsprogram. Vissa av dessa skall också ges som fristående kurser. Då kan studenter – och yrkesverksamma från olika samhällssektorer – som intresserar sig särskilt för detta perspektiv fördjupa sig med hjälp av dessa. Som framgår av sammanställningen i **bilaga 4** finns redan ett flertal kurser vid universitetet som kan nyttjas i dessa sammanhang. Långt ifrån alla de befintliga kurserna svarar dock helt mot kraven på integrering av alla de tre (ekologiska, ekonomiska och sociala) perspektiven.

Det kan därför vara nödvändigt, eller i alla fall en möjlighet, att nya kurser som är anpassade för olika program utvecklas som fördjupning för specifika studentgrupper. Ett exempel på en sådan ”programanpassad” kurs är lärarutbildningens kurs ”Hållbar utveckling i skolan, 5p” som utgör ett valbart alternativ inom Lärarprogrammet. Hållbar utveckling för jurister/ekonomier/ingenjörer etc. skulle kunna vara tänkbara motsvarigheter.

Fördelar

- Dessa kurser finns redan idag.
- Studenter som är intresserade av perspektivet hållbar utveckling kan härigenom få möjlighet att lära sig mer genom att läsa dessa kurser.

Nackdelar

- Eftersom kurserna är frivilliga nås inte alla studenter och särskilt inte de som inte redan är intresserade av perspektivet hållbar utveckling.

Övrig kommentar

Delvis utgör Cemus kurser redan idag sådana valbara kurser, men dessa kan inte räknas in i alla utbildningsprogram eller 20-poängskurser (som delkurser). Om dessa kurser skall kunna nyttjas för ovanstående ändamål krävs således att de kan väljas inom de olika utbildningsprogrammen och tillgodoräknas i samtliga examina.

Ställningstagande

Av ovanstående genomgång av för- och nackdelar med de olika alternativa modellerna för att integrera utbildning för hållbar utveckling i all grundutbildning framgår att de alla tre innebär både förtjänster och problem. Arbetsgruppen väljer efter moget övervägande att **föreslå alternativ 2, integrering av utbildning för hållbar utveckling i kurser och program, i kombination med alternativ 3, valbara kurser**, som sitt huvudalternativ. Motiven för alternativ 2 är följande:

1. Integrering av utbildning för hållbar utveckling i alla tillämpliga kurser, ämnen och program utifrån kurs-, ämnes- och programspecifika förutsättningar är den modell som bäst säkerställer att universitetets uppdrag fullgörs. D v s att alla studenter får möjligheter att tillägna sig basal förståelse och kunskap om hållbar utveckling.
2. Integrationsmodellen innebär att hållbar utveckling i så fall knyts till utbildningens innehåll och därmed kan ge studenterna en direktrelaterad och sammanhängande förståelse för sin egen roll i samhällsutvecklingen.

3. En integrering medför att lärare och forskare kommer att involveras i processen att definiera hållbarhetsperspektivet i just "sina" ämnesområden.
4. Fler av universitetets kurser får, genom tillförseln av ett integrerat synsätt, en mer tvärvetenskaplig prägel vilket är något som efterfrågas av såväl avnämare som dagens studenter.

Det är viktigt att genomförandet präglas av ambitionen att utbildning för hållbar utveckling inte skall upplevas som något som tvingas in i ämnen, kurser och program "uppifrån". Istället skall den utvecklas "inifrån" som ett resultat av institutionens och lärarnas strävan att:

- utveckla utbildningens kvalitet och tvärvetenskaplighet,
- stimulera studenternas lärande samt förmåga till analys och kritiskt tänkande,
- förbereda studenterna för arbetsuppgifter och beslutsfattande i deras kommande samhälls- och arbetsliv,
- själva utveckla den egna lärarkompetensen.

Arbetsgruppen anser det möjligt att integrera hållbar utvecklingsperspektivet i alla ämnen, däremot går det knappast att integrera utbildning för hållbar utveckling i alla kurser. Ett exempel kan illustrera denna tankegång. Det är inte önskvärt eller möjligt att integrera hållbar utvecklingsperspektivet i kursen Grammatik 5 p, men det är däremot både önskvärt och möjligt att integrera perspektivet i ämnet Svenska. Vilka kurser i ämnet ifråga som är tillämpliga kurser är en fråga för utredning och avgörande inom respektive institution och fakultet.

Vetenskapsområdena skiljer sig åt med avseende på sammansättningen av studenter som läser fristående kurser respektive på ett program samt med avseende på den genomsnittliga kursens omfattning i poäng. Därmed är det även troligt att sättet att integrera utbildning för hållbar utveckling måste skilja sig åt mellan vetenskapsområdena och kanske också mellan fakulteterna. Inom det teknisk-naturvetenskapliga vetenskapsområdet där många studenter läser på program och där många kurser är mycket korta kan det vara verkningsfullt att se till att utbildning för hållbar utveckling främst skrivs in i utbildningsplanerna, men också i vissa tillämpliga kursplaner. Inom humanistisk-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet där många studenter läser fristående kurser och där många kurser är terminslånga ter det sig viktigare att utbildning för hållbar utveckling skrivs in i alla tillämpliga kursplaner samt även i de utbildningsplaner som finns.

Av största vikt är att perspektivet hållbar utveckling finns i så väl målen för program och kurser som i examinationen av kurserna samt att de perspektiv och moment som har relevans för utbildning för hållbar utveckling "markeras" tydligt.

Arbetsgruppen föreslår dessutom att integreringen av perspektivet hållbar utveckling i tillämpliga kurser och i samtliga program kompletteras med de befintliga valbara kurserna i hållbar utveckling (alternativ 3). De måste då marknadsföras bättre mot studenterna. Vidare skall dessa kurser i större utsträckning accepteras som valbara delkurser inom större kurser och erbjudas inom utbildningsprogrammen.

Motivet för alternativ 3 är främst att dessa kurser kan utgöra ett alternativ för de institutioner/ämnen som inte ser en möjlighet att integrera (utbildning för) hållbar utveckling i sina

kurser. Nya kurser i hållbar utveckling, anpassade för olika program och möjliggörande en fördjupning för specifika studentgrupper bör också utvecklas. Denna typ av kurser kan också erbjudas (som fristående kurser eller uppdragskurser) till f d studenter inom olika yrkeskategorier.

7. Förslag: Kompetensutveckling för universitetslärare

En förutsättning för den ovan föreslagna strategin – att utbildning för hållbar utveckling skall integreras i alla program och ämnen (tillämpliga kurser) – är att universitetets lärare ges möjlighet och motiveras att utveckla sin kompetens vad avser utbildning för hållbar utveckling. Lärarna måste utveckla en god kännedom om hållbar utveckling både som innehåll och perspektiv samt känna till de styrdokument som definierar universitetets ansvar för utbildning för hållbar utveckling. Enligt vad som antagits av utbildningsministrarna i Östersjöregionen kräver de uppställda målen för högre utbildning även att ”lärare har relevant kompetens även i aspekter av hållbar utveckling inom sina ämnesområden”.²

Målsättningar

En kompetensutveckling för universitetets lärare i hållbar utveckling bör således ha tre uttalade målsättningar:

1. Att ge grundläggande kunskaper om hållbar utveckling som begrepp, kunskapsområde och som ett integrerat (ekologiskt, ekonomiskt och socialt) perspektiv på samhällsutveckling och människans samspel med naturen.
2. Att ge insikt om de politiska och mänskliga motiven för en hållbar samhällsutveckling i ett lokalt, regionalt och globalt perspektiv samt om universitetets åtaganden, uppdrag och möjligheter att medverka till ökad kunskap och handlingsförmåga genom forskning och utbildning för hållbar utveckling.
3. Att utveckla den enskilde lärarens kompetens – såväl didaktisk som ämnesmässig – att identifiera och tydliggöra relevanta aspekter, inom det egna ämnesområdet, för studenternas förståelse för hållbar utveckling samt deras kompetens att bidra till en samhällsutveckling som möter behovet hos den nuvarande generationen utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina.

Strategi för genomförande

Att nå dessa mål för hela lärarkåren låter sig naturligtvis inte göras omedelbart, därtill är antalet verksamma lärare och läraromsättningen alltför stor. En kompetensutveckling av universitetets lärarkår i (utbildning för) hållbar utveckling måste därför ses som en kontinuerlig verksamhet under många år – i likhet med pedagogisk grundutbildning och exempelvis utbildning i könsmedveten pedagogik. Det är dock arbetsgruppens uppfattning att man genom att initialt kompetensutveckla ett antal nyckelpersoner vid varje institution ändå kan påbörja en bredare integrering av utbildning för hållbar utveckling i grundutbildningen redan under kommande läsår. Dels i form av omarbetning/komplettering av innehåll och målformuleringar i kursplaner och utbildningsplaner, dels i form av konkreta förändringar i den genomförda undervisningen. Som redovisats ovan finns dessutom redan en hel del verksamhet som visar på kun-

² Agenda 21 för utbildning för hållbar utveckling i Östersjöområdet – Baltic 21E (2002), sid 10

nande och kompetens hos lärare vid flera institutioner/motsv. Genom att utnyttja universitetets forskning och kunskapsmässiga bredd samt den kompetens som redan utvecklats på olika håll kan implementeringsprocessen påskyndas ytterligare.

Efter en lång period av utökade uppdrag parade med ständiga besparingar upplever många av universitetets lärare både en ”förändringströtthet” och bristande tid för eget utvecklingsarbete och kompetensutveckling. Den förändrade skrivningen i HL:s kap 1, § 5, om att ”främja en socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar utveckling” och åtföljande krav på utbildning för hållbar utveckling och kompetensutveckling kan lätt uppfattas som ytterligare en ”påлага”. Det är därför extra viktigt att skapa förståelse och acceptans för de bakomliggande motiven samt att lyfta fram de möjligheter som en integrering av utbildning för hållbar utveckling kan innebära för många ämnen, kurser och program. För att motverka institutionernas och de enskilda lärarnas upplevelse av att utbildning för hållbar utveckling innebär ytterligare merarbete, stofffrånsel och/eller kostnader krävs därtill att kompetensutvecklingen planeras och genomförs så att den:

- tar till vara det intresse och den kompetens för hållbar utveckling och tvärvetenskaplig/ämnesintegrerad undervisning som redan finns bland många lärare inom vissa ämnesområden,
- utformas så att den enskilde läraren kan ta sin utgångspunkt i vad som innehållsligt redan finns i respektive ämne/kurser/program och som följaktligen redan görs i den normala undervisningen.
- inte innebär direkta kostnader för institutionerna eller tar alltför mycket av lärarnas arbetstid i anspråk.

Det är också viktigt att institutioner och lärare får stöd i utvecklingsarbetet genom att ett material utarbetas och distribueras innehållande bl a:

- en kortfattad beskrivning av begreppen hållbar utveckling och utbildning för hållbar utveckling – generellt samt mer specifikt för olika ämnesområden – samt exempel på vad utbildning för hållbar utveckling kan vara i praktiken (inom olika ämnesområden),
- en sammanställning av vid Uppsala universitet verksamma resurspersoner, genomförda eller pågående utvecklingsprojekt/motsv samt kurser som integrerat behandlar ekologiska, ekonomiska och sociala förhållanden relevanta för hållbar utveckling,
- erfarenheter, material, idéer och goda exempel på utvecklad och genomförd utbildning för hållbar utveckling inom olika ämnesområden från andra lärosäten och i andra länder, inklusive kontaktpersoner, litteraturtips och länkar.

Liksom för genomförandet av själva integreringen av hållbar utveckling i alla program och ämnen (tillämpliga kurser) gäller för kompetensutvecklingsinsatserna att de inte ska upplevas som tvingande. Istället bör de erbjudas och motiveras på ett sådant sätt att de upplevs som viktiga, stödande och stimulerande – samt som en möjlighet att bättre tillfredställa samhällets, arbetsgivares och våra studenters utbildningsbehov. Målsättningen måste vara att utbildning för hållbar utveckling inte drivs av ett fåtal ”eldsjälar” utan istället blir en verksamhet där ett stort antal lärare är involverade utifrån (viss) insikt och kunskap.

Förslag

Mot bakgrund av ovanstående föreslår arbetsgruppen att det utvecklas **en didaktisk kurs Utbildning för hållbar utveckling för universitetets lärare**. Kursen skall ge insikter om begrepp, innehåll och perspektiv samt ge förmåga att – utifrån det egna ämnets förutsättningar och innehåll – bidra till studenters kompetens för att kunna agera för hållbar utveckling. För att säkerställa ett tvärvetenskapligt och integrerat arbetssätt skall kursen vara gemensam för de olika fakulteternas lärare men ändå ge möjlighet till långtgående didaktisk ämnesanpassning. Den skall ingå i det utbud av pedagogiska fortbildningskurser som ges vid Avdelningen för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (UPI) och utgöra en påbyggnad på den grundläggande pedagogiska kursen för universitetslärare. På så sätt kan kursen naturligt ingå i den pedagogiska utbildning med inriktning mot högskolan som föreskrivs i högskoleförordningen och i universitetets Pedagogiska program.

Ett förslag till hur en kurs i utbildning för hållbar utveckling kan organiseras visas i **bilaga 5**.

Kursen skall vara meriterande och erbjudas institutionernas lärare utan direkta kostnader för respektive institution eller fakultet. För utveckling, genomförande och uppföljande stödinsatser gentemot lärare och institutioner krävs då en central, årlig finansiering, dvs en viss utökning av UPI:s uppdrag och budget. Kostnaden beräknas till 350 000 kr/år i lönekostnad för 50% tjänst (pedagogisk konsult/projektledare) + 300 000 kr i kurskostnader (2 kurser/termin).

Förslag som kräver ekonomiska resurser är inte alltid populära. Arbetsgruppen menar ändå att en avsättning av ekonomiska resurser för kompetensutveckling av universitetets lärare i utbildning för hållbar utveckling är helt nödvändigt för att statsmakternas intentioner med förändringen av HL:s kap 1, § 5, skall kunna förverkligas vid universitetet. En centralt administrerad och finansierad kurs i utbildning för hållbar utveckling torde dessutom vara betydligt mer kostnadseffektiv än om kompetensutveckling och utvecklingsarbete skulle genomföras i enskilda fakulteters eller institutioners regi. En central kurs kan vidare utgöra en garanti för att integrationen av ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter blir en tydlig del av innehållet i universitetets utbildning för hållbar utveckling. Ytterligare en fördel är att en gemensam kurs för lärare från olika institutioner och fakulteter främjar kontakter och samarbete över ämnes-, institutions- och fakultetsgränser.

Arbetsgruppen föreslår vidare att UPI – i samverkan med andra enheter samt resurspersoner inom och utom universitetet – utarbetar ett material (sammanställning/rapport/handledning/motsv) som stöd för fakulteternas/institutionernas och lärarnas utvecklingsarbete respektive undervisning. Som initialt komplement till kursen bör även institutionsanpassad kompetensutveckling inriktad på utbildning för hållbar utveckling erbjudas institutionerna av UPI i form av institutionsbesök, studiedagar, seminarier etc.

8. Förslag: Central handlingsplan för utbildning för hållbar utveckling

Även om en del redan gjorts inom universitet för att ta fram kunskap och kurser för utbildning för hållbar utveckling innebär den nya skrivningen i HL:s kap 1, § 5, att ett mer omfattande och målmedvetet arbete initieras och genomförs. Det handlar om såväl utbildnings- och kompetensutvecklingsinsatser som på sikt säkerställer att snart sagt all undervisande personal och

alla studenter får god kännedom om begreppet hållbar utveckling – i såväl teori som i praktik. För att detta skall kunna genomföras krävs en central samordning, tydliga, konkreta mål, effektiva åtgärder med tydlig ansvarsfördelning samt kontinuerlig uppföljning. Arbetet måste därutöver kunna bedrivas med såväl kortsiktiga som långsiktiga mål och åtgärder.

Mot bakgrund av detta resonemang – samt det faktum att utbildning för hållbar utveckling i och med den nya lagen jämställs med uppdragen att främja ”jämställdhet mellan kvinnor och män” och ”förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden” samt uppdraget att ”breda rekryteringen till högskolan” – **föreslår arbetsgruppen att en central handlingsplan upprättas för utbildning för hållbar utveckling.** Denna handlingsplan skall tjäna som utgångspunkt för mer detaljerade planer på vetenskapsområdes-/fakultetsnivå och institutionsnivå/motsvarande.

Handlingsplanerna bör vara uppbyggd på samma sätt som de föreskrivna handlingsplaner som Uppsala universitet har fastställt för t ex jämställdhet och likabehandling. Dessa planer består av syfte, tydliga konkreta och uppföljningsbara mål och åtgärder samt uppdrag med ansvarsfördelning (t ex till fakulteter och särskilda befattningshavare). Den centrala handlingsplanen för utbildning för hållbar utveckling skall – efter remissförfarande – fastställas av rektor eller konsistorium och vara treårig. Planen bör innehålla fortlöpande uppdrag och ettåriga aktionsplaner som definierar mål, åtgärder och ansvarsfördelning för speciella satsningar. De befattningshavare som ansvarar för respektive åtgärd skall avge rapport inom ramen för den reguljära verksamhetsvärderingen och ligga till grund för analys av måluppfyllelse. Samma gäller för övriga planer som upprättas längre ner i organisationen.

Huvudmotivet för upprättandet av handlingsplaner enligt ovanstående är att målformuleringar för hållbar utveckling och hur utbildningsinsatser inom området ska gå till måste formuleras konkret och precist. Det blir också tydligt vilken ansvarsfördelning som råder mellan olika aktörer inom området (befattningshavare och utsedda ledningspersoner inom fakulteter, UPI, CEMUS, BUP, KUS, etc). Handlingsplanerna är också viktiga underlag för analys, måluppföljning och återrapportering till statsmakterna. I **bilaga 6** redovisar arbetsgruppen ett utkast till en central handlingsplan med exempel på övergripande mål, generella åtgärder, fortlöpande uppdrag samt särskilda satsningar.

För samverkan och samordning av utvecklingsarbetet med utbildning för hållbar utveckling föreslår arbetsgruppen att en ledningsgrupp inrättas (se nedan). Det är arbetsgruppens mening att denna ledningsgrupp också skall ansvara för färdigställandet av ett förslag till central handlingsplan.

9. Förslag: Ledningsgrupp för utbildning för hållbar utveckling

Uppsala universitet har – i likhet med drygt 300 andra universitet i Europa – undertecknat Copernicus-avtalet. I avtalet förbinder sig universitetet bland annat att ”uppmuntra tvärvetenskap och samarbetsutbildning och forskningsprogram rörande hållbar utveckling som en del av institutionens centrala mål” samt att ”försöka förhindra konkurrens mellan olika discipliner och institutioner”. Hållbar utveckling – både som innehåll och perspektiv – har just den tvärvetenskapliga karaktär som kräver samverkan över ämnesgränser. I rektors uppdrag till ar-

betsgruppen ingick också att ”föreslå hur det framtida arbetet inom utbildning för hållbar utveckling ska utformas över vetenskapsområdesgränserna”.

Behov av samverkan och samordning

De förslag som arbetsgruppen redovisat ovan är alla ämnes- och organisationsövergripande i så motto att de avser verksamhet och personal inom samtliga vetenskapsområden/fakulteter. Särskilt förslagen om utbildning och kompetensutveckling kräver tålmodig och långsiktig samverkan och samordning över traditionella ämnesgränser i arbetet med utveckling och genomförande. Det faktum att begreppet (utbildning för) hållbar utveckling i sig innebär en integrering av ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter och kunskaper fordrar också tvärvetenskaplig samverkan. En sådan samverkan bidrar också till att verkligen utnyttja universitetets stora utbildnings- och forskningsbredd samt den utveckling och kompetensuppbyggnad som redan skett på olika håll inom området (utbildning för) hållbar utveckling.

En samordning och bred samverkan är vidare en förutsättning för att arbetet skall kunna bedrivas resursmässigt effektivt och för att uppställda mål skall kunna nås inom rimlig tid. Olika fakulteter och institutioner har kommit olika långt i utvecklings- och integreringsarbetet. Det är lika viktigt att de som redan utvecklat och implementerat utbildning för hållbar utveckling uppmuntras och får ”avsättning” för sin kompetens som att de som ännu inte påbörjat arbete får hjälp och stöd att komma igång. Förslaget till handlingsplan kan ses som ett redskap för bland annat denna samordning men genererar i sin tur behov av kontinuerlig support och uppföljning. Statsmakternas krav på återrapportering kommer sannolikt att även medföra krav på årliga sammanställningar av universitetets insatser och resultat.

Förslag

För det fortsatta arbetet med att utveckla och införa utbildning för hållbar utveckling vid universitetet **föreslår arbetsgruppen att rektor inrättar en central ledningsgrupp för utbildning för hållbar utveckling**. Den existerande Jämställdhetskommittén och dess uppdrag kan tjäna som förebild i flera avseenden. Ledningsgruppen skulle som övergripande uppdrag ha att initiera, stödja och samordna arbetet med utbildning för hållbar utveckling men också att följa upp och sammanställa genomförda åtgärder – utifrån fastställd handlingsplan samt eventuellt tillkommande lokala eller centrala beslut och direktiv.

I likhet med Jämställdhetskommittén bör en dylik ledningsgrupp vara brett sammansatt. Fackliga representanter kan uteslutas men studentrepresentationen bör vara stark. Även UPI och Enheten för miljö, arbetsmiljö och intendentur samt Cemus bör vara representerade. Arbetsgruppen föreslår följande sammansättning:

- Ordf: Rektorsrådet för grundutbildning (alt annan av rektor utsedd ledningsperson)
- 1 representant för teknisk-naturvetenskapliga vetenskapsområdet (+ suppleant)
- 1 representant för medicinska och farmaceutiska vetenskapsområdet (+ suppleant)
- 1 representant för humanistisk-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet (+ suppleant)
- 1 representant för utbildningsvetenskapliga fakulteten (+ suppleant)
- 1 representant för Cemus (+ suppleant)
- 1 representant för Avdelningen för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande
- 1 representant för Enheten för miljö, arbetsmiljö och intendentur
- 4 representanter för studentkårerna (inkl en Farmaceutiska studentkåren och en doktorand)

(Ledningsgruppen utser inom sig en vice ordförande).

Arbetsgruppen föreslår vidare att det till ledningsgruppen för utbildning för hållbar utveckling knyts en handläggningsfunktion. Handläggaren skall vara föredragande i ledningsgruppen och bistå den i dess arbete samt verkställa dess beslut. Arbetstiden beräknas till 20% av en tjänst (motsv 140 000 kr/år) och kan kopplas till den tjänst vid UPI som ovan föreslagits för utveckling, genomförande av kompetensutveckling samt uppföljande stödinsatser gentemot lärare och institutioner. Till detta adderas 10 000 kr i expenser för ledningsgruppens arbete och sammanträden.

Utöver de övergripande uppgifterna föreslår arbetsgruppen att ledningsgruppen inom sitt uppdrag också initialt färdigställer och därefter årligen följer upp och reviderar universitetets handlingsplan för utbildning för hållbar utveckling. Den kan också i sitt uppdrag ha att bereda ärenden rörande utbildning för hållbar utveckling inför rektorssammanträden och konsistorium samt svara för årliga sammanställningar inför återrapportering till statsmakterna.

Avslutningsvis vill arbetsgruppen föreslå att särskilda utvecklingsmedel avsätts centralt som stimulans för arbetet med införandet av utbildning för hållbar utveckling. Utvecklingsmedlen skulle kunna utlysas och fördelas en till två gånger per år av Ledningsgruppen för utbildning för hållbar utveckling och syfta till att främja utvecklings- och samarbetsprojekt – främst på institutionsnivå. Arbetsgruppen föreslår att det i VP för 2007 (och några år framöver) avsätts 250 000 kr för detta ändamål. Kan rektor redan inför höstterminen 2006 avsätta förslagsvis 125 000 kr skulle sannolikt rektors och handlingsplanens uppdrag mottas mer positivt och arbetet få en än bättre och tidigare start...

10. Sammanfattning av förslagen

Hållbar utveckling; en utveckling som tillfredställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Utbildning för hållbar utveckling; en utbildning som är tvärvetenskaplig och integrerar de miljömässiga(ekologiska), ekonomiska och sociala perspektiven och därmed främjar studenternas kritiska tänkande och den förståelse av olika perspektiv, angreppssätt och värderingar de behöver för att kunna omvandla teoretiska kunskaper om hållbar utveckling till ett eget förhållningssätt (livsstil) och beslutsfattande i kommande samhälls- och arbetsliv.

1. **Arbetsgruppen föreslår att hållbar utveckling som perspektiv och kunskapsinnehåll integreras i samtliga utbildningsprogram och i tillämpliga kurser.** Perspektivet hållbar utveckling skall införas i såväl målen för program och kurser, som i examinationen av kurserna. De perspektiv och moment som har relevans för utbildning för hållbar utveckling skall identifieras och ”markeras” tydligt, även i den praktiska undervisningen. Syftet skall vara att studenterna ska hjälpas och stimuleras att själva sätta samman och utnyttja fakta och perspektiv från olika kurser och ämnesområden.

Arbetsgruppen föreslår dessutom att integreringen av perspektivet hållbar utveckling i tillämpliga kurser och i samtliga program bör kompletteras med en förbättrad möjlighet för studenter att komplettera sin utbildning med befintliga och/eller nya valbara kurserna i hållbar utveckling.

2. **Arbetsgruppen föreslår att det utvecklas en didaktisk kurs Utbildning för hållbar utveckling för universitetets lärare.** Kursen skall ge insikter om begrepp, innehåll och perspektiv samt ge förmåga att bidra till studenters kompetens att kunna agera för hållbar utveckling. För att säkerställa ett tvärvetenskapligt och integrerat arbetssätt skall kursen vara gemensam för de olika fakulteternas lärare men ändå ge möjlighet till långtgående didaktisk ämnesanpassning. Den skall ingå i det utbud av pedagogiska fortbildningskurser som ges vid Avdelningen för pedagogisk utveckling och interaktivt lärande (UPI) och utgöra en påbyggnad på den grundläggande pedagogiska kursen för universitetslärare.

Arbetsgruppen föreslår vidare att UPI utarbetar ett material som stöd för fakulteternas/institutionernas och lärarnas utvecklingsarbete respektive undervisning. Som initialt komplement till kursen bör även institutionsanpassad kompetensutveckling inriktad på utbildning för hållbar utveckling erbjudas institutionerna av UPI.

3. **Arbetsgruppen föreslår att en central handlingsplan upprättas för utbildning för hållbar utveckling.** Denna handlingsplan skall tjäna som utgångspunkt för mer detaljerade planer på vetenskapsområdes-/fakultetsnivå och institutionsnivå/motsvarande. Handlingsplanerna bör vara uppbyggd på samma sätt som de föreskrivna handlingsplaner som Uppsala universitet har fastställt för t ex jämställdhet och likabehandling.

4. **Arbetsgruppen föreslår att rektor inrättar en central ledningsgrupp för utbildning för hållbar utveckling.** Den föreslagna sammansättningen innebär summa tolv representanter från vetenskapsområden/motsv, vissa involverade enheter samt studentkårerna. Ledningsgruppen skulle som övergripande uppdrag ha att initiera, stödja och samordna arbetet med utbildning för hållbar utveckling men också att följa upp och sammanställa genomförda åtgärder.

gärder – utifrån fastställd handlingsplan samt eventuellt tillkommande lokala eller centrala beslut och direktiv.

Arbetsgruppen föreslår vidare att det till ledningsgruppen för utbildning för hållbar utveckling knyts en handläggningsfunktion. Handläggaren skall vara föredragande i ledningsgruppen och bistå den i dess arbete samt verkställa dess beslut.

Därtill föreslår arbetsgruppen att ledningsgruppen inom sitt uppdrag också initialt färdigställer och därefter årligen följer upp och reviderar universitetets handlingsplan för utbildning för hållbar utveckling.

Arbetsgruppen föreslår även att särskilda utvecklingsmedel avsätts centralt som stimulans för arbetet med införandet av utbildning för hållbar utveckling. Utvecklingsmedlen skulle kunna utlysas och fördelas en till två gånger per år av Ledningsgruppen och syfta till att främja utvecklings- och samarbetsprojekt – främst på institutionsnivå.

Avslutningsvis vill arbetsgruppen betona att en avsättning av ekonomiska resurser för genomförandet av utbildning för hållbar utveckling är helt nödvändigt för att statsmakternas intentioner med förändringen av HL:s kap 1, § 5, skall kunna förverkligas vid universitetet. Det gäller främst finansiering av utveckling och genomförande av en didaktisk kurs i utbildning för hållbar utveckling, en handläggningsfunktion kopplad till en central ledningsgrupp samt utvecklingsmedel riktade till institutioner/motsv.

Arbetsgruppen överlämnar härmed sin slutrapport till rektor. Arbetsgruppens uppdrag är därmed slutfört.

Kristina Edström

Jöran Rehn